

**Національний університет „Львівська політехніка”
Інститут гуманітарних та соціальних наук
Кафедра соціології і соціальної роботи**

Соціологія – соціальна робота – регулювання соціальних проблем

**Матеріали наукової студентсько-аспірантської конференції
16 - 17 березня 2012 р.**

Михайлишин У.Б.

Наук. керівник: доктор психологічних наук, професор Землянська О.В.

Харківський національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ДЕЛІНКВЕНТА

Особистість неповнолітнього правопорушника, як правило, характеризується низьким рівнем правової соціалізації. *Соціалізація* – це процес і результат включення індивіда в систему соціальних відносин. Вона здійснюється шляхом засвоєння індивідом соціального досвіду і відтворення його у своїй діяльності. У процесі соціалізації індивід стає особистістю і здобуває, необхідні для життя серед людей, знання, уміння навички, тобто здатність спілкуватися і взаємодіяти з іншими людьми.

Правова соціалізація особистості – це процес входження людини в систему об'єктивно існуючих соціально-правових зв'язків і відносин. У психологічному аспекті вона тісно пов'язана з формуванням системи властивостей і якостей, а також механізмів саморегуляції поведінки особистості, необхідних для її адаптації до специфіки поведінки і взаємин у сфері дії права і для забезпечення її соціально-активної правової поведінки.

Змістом процесу правової соціалізації є засвоєння особистістю:

- соціальних цінностей, які схвалюються і охороняються правом;
- системи діючих правових норм як правил поведінки і критеріїв соціально-правової оцінки фактів, явищ і вчинків, які мають юридичне значення;
- знань, навичок і звичок, необхідних для правильної орієнтації в соціально-правовому середовищі, саморегуляції правової поведінки й організації спілкування в рамках правових відносин;
- елементів правової культури (уявлень, настроїв, установок і стереотипів суспільної і групової правосвідомості і т.п.);
- функцій, ролей, статусів і відповідних суб'єктивних прав і обов'язків, які властиві людині в зв'язку з місцем, займаним нею у системі правового регулювання.

Правова соціалізація як частина загального процесу соціалізації включає процес засвоєння суб'єктом необхідного обсягу правових знань, правових вимог, які визначають міру можливої і належної поведінки. У ході правової соціалізації засвоюються критерії оцінок юридично значимих ситуацій, складається певне відношення до правових явищ, виробляються навички і формується готовність до правомірної поведінки. Конкретизація відомої формули детермінізму – зовнішні заповіді діють, опосередковуючись внутрішніми умовами, - стосовно до правової сфери означає наступне. Як зовнішні фактори детермінації виступають правові вимоги, зразки належної поведінки, норми, санкції, які мають більший чи менший вплив на свідомість особистості, а як внутрішні фактори – сформована у її свідомості ціннісно-нормативна модель, яка містить у собі власну концепцію прав і обов'язків, норм і стандартів поведінки, можливих і очікуваних санкцій. Зі сказаного випливає, що правова соціалізація може бути визначена як процес оволодіння суб'єктом правовою практикою і правовим досвідом для придбання, використання навичок правомірної поведінки, для правильної оцінки поведінки навколишніх осіб і сприяння нормальному функціонуванню правової системи.

Із загального поняття правової соціалізації ясно, що в цьому процесі вирішальна роль належить *свідомості* суб'єкта. Тому для забезпечення необхідного нашому суспільству рівня правової соціалізації неповнолітніх потрібно формування їх правосвідомості відповідно до завдань підвищення адекватної правової активності. У правовій свідомості особистості, як і у свідомості, об'єднані когнітивні (пізнавальні), оціночні (вираз відносин) і регуляторні (емоційно-вольові) сфери психіки.

Процес соціалізації може здійснюватися як у спеціальних соціальних інститутах, так і в різних неформальних об'єднаннях. До спеціальних соціальних інститутів, однією з найважливіших функцій яких є соціалізація особистості, відносяться школа, професійні навчальні заклади, дитячі і молодіжні організації й об'єднання. Найважливішим інститутом соціалізації особистості є сім'я.

Відповідальність є найважливішою характеристикою особистості, це те, що відрізняє соціально зрілу особистість від соціально незрілої. У психології на сьогодні поширена концепція (теорія локусу контролю) двох типів відповідальності. Відповідальність першого типу (інтернальність) пов'язана з тим, що особистість вважає себе відповідальною за все, що відбувається з нею, і гарне, і погане. В іншому випадку (екстернальність) все, що відбувається, людина пов'язує не із собою, а з іншими людьми, обставинами, долею і т.д.; легко помітити, що це скоріше безвідповідальність.

Серед соціально незрілих піддітків частіше спостерігається екстернальність, а серед неповнолітніх делінквентів (за даними судово – психологічних експертиз) екстерналів більше 77%. Очевидно, це не випадково, тому що зовнішній локус контролю, власне кажучи, означає зняття суб'єктом

відповідальності з самого себе за все, що відбувається з ним. За певних розумів така ситуація «полегшує» вихід на здійснення злочину.

До факторів формування як зовнішнього локусу контролю, так і делінквентної поведінки можна віднести: перенесену в дитячому і підлітковому віці емоційну травму чи ізоляцію відкидання, вплив несприятливого психологічного клімату родини, постійні негативні оцінки діяльності і поведінки з її боку.

Прагнення зберегти самоповагу (та й просто психоемоційну стабільність), може привести до формування зовнішнього локусу контролю. У даному випадку він відіграє роль захисного механізму, який, знімаючи відповідальність з особистості за невдачі, дозволяє адаптуватися до постійних зовнішніх негативних оцінок і зберегти самоповагу.

Формування відповідальності прямо пов'язано з наданням особистості волі і самостійності в прийнятті рішень щодо самого себе. Ми хочемо «навчити людину самостійно ходити, але весь час туго сповиваємо», тобто «дитяче буття не може визначити зрілої свідомості». Такий тип виховання називається гіперопіка, у школі він спостерігається ще і при навчанні.

Поняття девіантної (яка відхиляється від норми) поведінки пов'язано насамперед з поняттям «норма». Норму визначають як середньостатистичний показник, функціональний оптимізм і т.д. Норма – поняття відносне. На зорі психіатрії існувало тільки два полярних поняття: божевілья (відсутність психічного здоров'я) і здоров'я (відсутність божевілья). Потім виділилися різні напрямки й учення. Зараз вже закріпились такі поняття як фактори ризику, кризові стани, акцентуації характеру і т.ін., які знаходяться між нормою і патологією. Характер у вузькому значенні слова визначається як сукупність стійких властивостей індивіда, у яких виражаються способи його поведінки і способи емоційного реагування. Дуже важливо розуміти розходження між особистістю і характером. Вже в життєвій психології набори прикметників, які застосовуються для опису цих понять, сильно розрізняються. Говорять про характер «кепський», «м'який», «важкий», «прекрасний» і т.п. Стосовно особистості використовуються вислови: «видатна», «творча», «сіра», «злочинна» і т.д. Коли даються оцінки характеру й особистості однієї людини, то вони можуть не тільки не збігатися, але і бути протилежними за значенням.

Риси характеру відбивають стиль поведінки й емоційного реагування – те, як діє людина, а риси особистості – те, заради чого вона діє. Те ж саме відноситься і до особистості, і до характеру злочинця (може бути чимало гарних рис характеру в сполученні зі злочинним діянням).

Треба підсумувати, що характер як стиль поведінки делінквента-підлітка і його емоційне відреагування на події, отчужуючих та світ в цілому завжди залежить від рівня розвитку правосвідомості, її когнітивної (де відбивається сутність правових норм суспільства) та регуляторної сфери (де формуються програми поведінки).